

FREDNINGSVÆRDI ER

OXERNES GÅRD

HELSINGØR KOMMUNE

Besigtigelsesdato:
Besigtiget af:
Journalnummer:

2. maj 2013
Lisbeth Pepke
2013-7.82.07/217-0001

Kommune:
Adresse:

Helsingør Kommune
Stengade 66 og Gammel
Færgestræde 5A, 3000 Helsingør
Oxernes Gård
1918

Betegnelse:
Fredningsår:
Omfang:

*Bebyggelsen mod Stengade og
Færgestræde (forhuset for
størstedelens vedkommende fra ca.
1750 og senere, gavlen ca. 1460,
antagelig istandsat 1517)*

— BYGNINGSBESKRIVELSE

Stengade 66 ligger med facaden ud til Stengade og tager sig næsten ud som et almindeligt pudset byhus fra slutningen af 1800-tallet, hvis ikke der over tagets kant rejste sig en gotisk trappegavl!

Den sammensatte og meget gamle ejendom består af et forhus med tilhørende sidehus og herefter endnu et sidehus. Dermed fylder bebyggelsen mere end halvdelen af den samlede grund mellem Stengade og Strandgade.

Forhuset er fem fag langt i to etager med udnyttet tagetage og med en kælder, der dog ikke viser sig i facaden. Huset er grundmuret, men facaden er overpudset og forsynet med et kordonbånd over stueetagen samt en profileret, trukken gesims under taget. Taget er et heltag med røde vingetegl og uden skorsten. I taget er en muret og pudset kvist på to fag med fladt, zinkdækket tag samt to tagkviste med zinkinddækkede flunker. Vinduerne er hvidmalede dannebrogsvinduer, hvor der er en rude i den underste ramme. Underfacaden er præget af meget store butiksruder og den sortmalede sokkel.

Gavlen mod Færgestræde fortæller dog en helt anden historie, for den afsluttes for oven af en syvtakket trappegavl med spidsbuede højblændinger, som igen er dekoreret med cirkel- eller dråbeformede blændinger, hvorunder er spærstikafsluttede konsolbårne hængestave. Det er en pragtfuldt dekoreret gav!

Murværket under gavlen vidner om mange ombygninger; ud over de nuværende vinduesåbninger fra det 17. og 19. århundrede, er der spor efter en række tilmurede, fladbuede vinduer, der må stamme fra det 16. århundrede eller tidligere.

De øverste to skifter i takkerne er udført som et savskifte og et skifte med en teglsten med en dobbeltridsning. Den dråbeformede blænding har også en ridsning i stenkanten. Alle siderne i blændingerne er affasede og konsollen, som bærer hængestavene ser ud til at være en formsten.

Mod gården står forhuset op mod skellet til Stengade 64 med en udbygning, som går i hele husets højde – det er husets hemmeligheder (lokummer) med en kanal på 60 cm, der har sørget for hemmelighedernes udluftning. Murværket er kalket med jernvitriol og har mod taget en muret, aftrappet gesims af munkesten med et savskifte, både på hemmeligheden og på forhusets bagmur. I hjørnet mellem for- og sidehus er en senere tilføjet lille udbygning, hvori er en elegant fyldingsdør i en profileret indfatning. Det er en tofyldingsdør med svungen overkarm op mod overvinduet. Dette har engang været udført som den fornemme indgangsdør i Færgestræde, men er nu dækket af en træplade. I stueetagen er et (med skodder indefra) blændet vindue, som er firerammet med seks ruder i hver ramme. Vinduet har gamle hjørnebånd og stabler til skodder. Vinduet må dateres til 1700-tallets midte. Det samme gælder et enrammet vindue i udbygningen til hemmeligheden.

Sidehuset på syv fag er to etager høj over en kvadratisk kælder, grundmuret og kalket jernvitriolgult. Som forhuset afsluttes muren mod Færgestræde af en aftrappet gesims med et savskifte, mod gården er gesimsen dog nyere. Her er til gengæld mellem første og anden etage et svunget gesimsled af kridtsten. Murværket mod Færgestræde er udført i bæltemuring med to skifter kridtsten og to skifter munkesten, foroven er munkestensskifterne dog varierende. Ligesom i forhuset er der i mod Færgestræde spor efter et oprindeligt fladbuet vindue med prydskifte over. Der er seks ældre murankre mellem første og anden etage. Taget over sidehuset er et teglhængt heltag med et oprindeligt langstolstagværk. Der er ingen skorsten bevaret i sidehuset. Vinduerne mod Færgestræde smårudedede og i underetagen er de lukket med skodder.

Mod gården er vinduerne firerammede med store ruder. Her er to ældre døre, den ene fra køkkentrappen, samt en moderne trappe ned til kælderen. Kælderåbningen har et fladbuet stik med prydskifte, og selve kælderen er oprindelig, det vil sige senmiddelalderlig. På gårdsiden er mellem første og anden sal endnu et profileret bånd af kridtsten, der minder om kridtstensbåndet på forhuset. Under dette kridtstensbånd sidder en senmiddelalderlig kridtstenstavle indmuret. Tavlen viser et såkaldt Christogram, IHS, mens der i et skriftbånd forneden står: "Maria-Anna-Ninianus". Skt. Ninian var de skotske indvandreres nationale helgen og byggede Skotlands første kirke. Christen Davidsen, som ejede gården i 1600-årene var af skotsk afstamning og hans farfar, David Thomesen, er sandsynligvis giveren af den overdådige altertavle med Skt. Ninian, der blev opsat i Sct Olai kirke, men som nu findes på Nationalmuseet.

Endnu et sidehus på syv fag er tilbygget det foregående sidehus og har en flugtende facade mod Færgestræde, men som på gårdsiden er godt en sten smallere. Sidehuset er grundmuret, pudset og kalket

En pragtfuld rokokodør med rige udskæringer af bladornamenter fører ind til trapperummet. Døren, som sidder i en profileret indfatning og har buet overkant, er tofløjet med svunget overrammestykke med udskårne fyldinger i Louis-Seize-stil og et overvindue, som er usædvanligt sindrigt udskåret ornamentik.

med jernvitriol og har et teglhængt heltag med en stor køkkenskorsten i gavlen op mod det foregående sidehus. Skorstenen har sokkel, men ingen krave. Vinduerne er her torammede med tre ruder i rammerne. En fyldingsdør med tredelt overvindue fører ud til gården.

I det *indre er forhusets* kælder er overdækket med et bjælkelag af egetømmer, som på midten bæres oppe af en langsgående drager, Taphuller i drageren underside, viser, at denne på midten har været understøttet af en stolpe med lange skråstivere (kopbånd). De meget brede loftsbrædder antyder, at stueetagens gulv har været af fliser eller mursten lagt i sand på et underlag af ler. Der er i væggene adskillige gemmenicher og spor efter tidligere muråbninger, bla. i gavlen mod Færgestræde, hvor der oprindeligt har været en nedgang. Ind mod gården er den oprindelige kældertrappe. En tilmuret, gammel, men ikke oprindelig åbning, har tidligere givet adgang til kælderen i sidehuset.

Stueetagen er i dag indrettet til erhverv, hvor alle overflader er nye. Erhvervet optager hele forhuset, som er ét stort, åbent rum og fortsætter gennem de efterfølgende to sidehuse. Vinduerne mod gaden og et enkelt mod gården er hulpostvinduer, som kan bekræfte en datering til 1700-tallets sidste halvdel. Der er dog også en del rundpostvinduer i sidehuset mod gården, som alle har fået flyttet tværposten op. Disse vinduer er nok lidt ældre fra omkring 1700-tallets midte.

Bag den fornemme hoveddør i Færgestræde 5B, ligger hovedtrappen, som er en traditionel toløbstrappe med drejede balustre fra perioden omkring år 1900. Reposer og grund er lagt med linoleum. På første etage og anden etage er der indrettet to lejligheder, med stuer og kammer mod gaden og køkken mod gårdsiden. Lejligheden på første etage har fuldpanelleret vinduesvæg, pudsede lofter med en gesims, men i øvrigt ikke mange gamle snedkerdetaljer, blandt andet er gulvet lagt med sildebensparket i stuerne. Ud fra en stilistisk vurdering kan interiørerne være fra omkring år 1800. Lejligheden øverst er præget af moderne overflader, ligesom vinduer og indvendige døre ikke er af høj alder.

Tagværket har bevaret en del af sit gamle langstolstagværk, blandt andet en kongestolpe i gavlen og en afskåret kongestolpe midtpå. Hanebånd med videre er dog fjernet og spærene opsadlede. Der er tagpapundertag.

Sidehusenes indre står, som nævnt, med ganske nye overflader i stueetagen, dog er vinduerne gamle; dørene er betydeligt nyere. På første salen er indrettet to lejligheder, der mod Færgestræde har en lang gang og køkken, stuer og værelser mod gården. Vinduerne mod

gaden er delvis med rundposte, mod gården med hulposte, hvor rammerne er ombygget fra sprosser til store ruder. De indvendige døre er nyere, firefyldingsdøre fra perioden omkring 1900-årene; på anden etage er de dog ganske nye. En traditionel, men nyere køkkentrappe fører ned til gård og gade.

Kælderen under sidehuset ligger op mod forhuset og har en høj kampeyld, hvorover meget store teglsten er opmuret. I alle væggene, bortset fra væggen ind mod gården, er adskillige, fladbuede gemmenicher. En rundbuet åbning, der fører til forhusets kælder er senere udhugget og loftbuen er udmuret med lyse flensborgsten. Loftbjælkerne i sidehusets kælder ligger på tværs af huset og er understøttet ved ydermurene og midtpå af kraftige, langsgående dragere, der igen er understøttet med kraftige stolper, der står af på tilhugne kampesten. Gulvet består af ældre mursten på fladen, lagt i sand.

Tagværket over det første syvfags sidehus er et oprindeligt langstolstagværk; taget er lagt med banevareundertag.

— BYGNINGSHISTORIE

I begyndelsen af 1420'erne havde Erik af Pommern anlagt Krogen slot, og kort efter indførte han den sundtold, der skulle komme til at bestå i 400 år. Den by, der lå på stedet, ønskede han flyttet nærmere Krogen og han gav derfor 1426 byen nye privilegier, der blandt andet tilstod de borgere, der ville opføre grundmurede stenhuse, 10 års skattefrihed. Hvor mange, der fulgte opfordringen, vides ikke, men et par står endnu tilbage.

Det rigt udsmykkede gotiske stenhus, der kaldes Oxernes gård, er formentlig opført af lensmand Johan Oxe på en grund, som Christian I skænkede ham i 1454. Dette hus ejedes på reformationstiden af borgeren Hans Hofmand, men siden 1540'erne førtes en lang retstrætte om ejerskabet til gården med Saxo-udgiveren magister Christiern Pedersen og hans svigersøn Hülsebroch i Malmø. Dette forhold gav kongen ret til at disponere over gården og i 1565 indlogerede han her sin bygmester Hans van Paeschen en kort tid sammen med nogle hollandske beboere. Striden om ejerskabet endte hos familien Hülsebroch og de skødede i 1578 den til Frederik II. Gården, der strakte sig helt ned til Strandgade, blev nu indrettet til toldgård. Som sådan fungerede den til 1619, hvor den blev købt af Christen Davidsen, søn af tolder David Hansen, der opførte Stengade 76.

Forhuset var oprindeligt indrettet således, at der var en nedgang til kælderen fra Færgestræde og herover var der en åbning til at læsse varer ind på første salen. Omkring år 1600 var denne åbning blevet

tilmuret og det gennemløbende gesimsled af kridtsten ført hen over tilmuringen. Ændringen fra magasinrum skyldtes nok, at der på første salen blev indrettet en bolig med brug for en stor sal. Angående sammenhængen mellem det første sidehus og forhuset, henvises til H.H. Engqvist artikel i HIKUIN 13. I øvrigt blev der i 1982 fundet en åbning fra Stengade igennem facademuren 82 cm under det nuværende gadeniveau. Der var tale om en oprindelig indføring af vandrør og det store spørgsmål var da, om huset, som senest blev opført 1517 allerede dengang havde vand indlagt. De første vandrender i Helsingør kendes tidligst fra 1577.

I forbindelse med en nyindretning af butikken stod hele stueetagen afklædt for indvendige plader. Det viste sig da, at hele det senmiddelalderlige hus mure stadig var til stede med gemmenicher, tidligere vinduesåbninger og dekorative bemalinger. Samt i øvrigt senere vinduesåbninger fra både 1600-årene og 1700-tallets midte. Desværre var eventuelle spor efter et ildsted i sidehuset op mod forhusets bagmur fjernet af en senere, bred bue. Meget overraskende var det dog, at der på forhusets bagmur, ind mod sidehuset, blev fundet et usædvanlig fint udført kalkmaleri af en kvinde med håret og med en fornem dragt, som var karakteristisk for Frederik II' tid. Da murværkets udformning nær dette sted kunne tyde på, at der mellem forhus og sidehus havde været en bred muråbning, som kunne have været en port fra Færgestræde ind i gården, var det svært at forklare placeringen af det fine kalkmaleri. Maleriet blev registreret af Nationalmuseet og er i dag skjult bag gipsvægge.

I 1736-82 ejedes bygningen af kirkevæрге ved Sct Olai kirke, købmand Daniel Valentin Neuhaus, og det var enten ham eller den efterfølgende ejer, købmand Dodt, der i slutningen af 1700-årene har ombygget huset med de hulpostvinduer med skodder og de fornemme rokokoyderdøre.

Den tidligste butiksindretning omtales i 1847, og siden har facaden været præget af skiftende butiksindretninger. Den fornemme rokokodør, som i dag sidder i Færgestræde, var tidligere placeret i midteraksen på facaden. Den måtte flyttes, da en butiksindretning krævede en dør med glasdøre.

— KILDER

233 borgerhuse, Allan Tønnesen, 1979

Erik af Pommerns Helsingør, Rundt i det gamle Helsingør 1, Lone Hvass, 1996

Grabowskis idé, af Birte Skov og Lisbeth Pepke, fra Festskrift til Erik Hansen, 1997 – om kalkmalerierne i stueetagen

En byhistorisk vandring i det gamle Helsingør, Kenno Pedersen, u.å.

Helsingør i Sundtoldstiden I-II, Laurits Pedersen, 1926-29

Helsingørs gader og stræder i mands minde, Stengade 1901-2001, Kenno Pedersen, 2002

Hikuin 13, Syv senmiddelalderlige gårde i Helsingør, Hans Henrik Engqvist, 1982

Historiske huse i Helsingør, Nationalmuseet, 1973

Indlagt vand i Oxernes gård, af Bi Skaarup, Bygningsarkæologiske Studier 1982

— MILJØMÆSSIG VÆRDI

Hjørnebebyggelsen indgår i rækken af Stengades meget gamle bygårde med tilhørende sidehuse, den såkaldte sundtoldskarré, som er karakteristisk for denne del af gaden. Stengade 66 er derfor med til at understøtte stedets meget betydelige miljømæssige værdier, ikke mindst gennem det meget lange forløb af sidehusene ned langs Færgestræde.

— KULTURHISTORISK VÆRDI

Huset kulturhistoriske værdi ligger i husets høje alder, som kobler bygningen sammen med den tidligste udbygning af Helsingørs midte fra 1400- til 1600-årene. Husets indretning med forhus og sidehuse beliggende på en smal matrikel, som engang førte fra hovedgaden ned til Strandgade, er et eksempel på den særlige helsingørske bygårdstype, som var betinget af den overordnede byplan og af nødvendigheden af at kunne komme til og fra stranden og for at have pakhus med plads til varer.

Trappégavlen mod Færgestræde viser, at huset er meget gammelt og det blotlagte murstensparti på sidehuset fortæller om en restaureringsholdning, der kom frem efter Venezia-charteret fra 1964, hvor lagene i en bygnings historie bliver vist, selvom det delvis sker på bekostning af den æstetiske helhed.

Reformatoren, det danske skriftsprogs fader, bibeloversætteren Christian Pedersen, der er født i Helsingør, var en tid ejer af Stengade 66, ligesom rigshofmester Peder Oxe optræder på ejerlisten. I perioden 1578-1691 havde Øresundstoldens administrationskontor domicil her. Dermed væves husets historie tæt sammen med

Sidehusets bæltmuring med to skifter kridtsen og to skifter munkesten, samt et tilmuret vindue med prydkifte over det fladbuede stik.

historiske personer og funktioner, der har haft stor betydning for byen og for landets historie.

— ARKITEKTONISK VÆRDI

Der er usædvanligt mange gamle borgerhuse i Helsingør, for byen har været forskånet for storbrand og andre katastrofer, samt at husene er opført solidt af velhavende embedsmænd, købmænd eller håndværkere. Dertil kommer, at byen i sidste halvdel af 19. århundrede, en tid der ellers var hård ved ældre tiders byggeri, førte en næsten hensygnende tilværelse, efter at sundtoldens ophævelse i 1857 satte en effektiv stopper for fire århundreders nærmest uafbrudt økonomiske blomstring.

Det er en arkitektonisk værdi, at den overpudsede facade er med til at understrege den løbende ”modernisering” som næsten alle bygninger, uanset opførelsesår, kom igennem for at følge med de skiftende arkitekturidealer. Frem til 1800-tallets midte, var det senklassicismen, der var fremherskende, og da skulle byhuse gerne stå med pudsede, glatte facader. Samtidig steg behovet for mere plads til beboelse og mange lejligheder blev indrettet i tagetagen, så det blev nødvendigt med frontkviste for at få regulære rum i den øverste lejlighed. Endelig har indretning af erhverv krævet meget store åbninger i stueetagen. Dette er også sket i Stengade 66 og husets facade er derfor blevet svær at tidsfæste. Trappegavlen har dog altid ”afsløret” forhuset som en væsentlig ældre bygning.

Den sengotiske, kamtakkede gav i øst er også enestående og af høj arkitektonisk værdi med sine rigt varierede blændinger, der står Sct Marie kirkes vestgavl nær, men også er i nær familie med Oxernes kapel fra 1517. Trappegavlene kan meget vel være opført af den samme murermester. Den anden gav i vest må antages at have haft en tilsvarende udformning, og den var synlig indtil 1739, da Nicolai Dahls gård opførtes. Stengade 66 må dengang, omgivet af lavere huse, have gjort et magtfuldt indtryk.

— BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

De bærende fredningsværdier i denne bebyggelse ligger for en stor del skjult, idet de gemmer sig i de middelalderlige kældre i forhus og første sidehus og på vægge, der er skjult bag gips i stueetagen og sandsynligvis også på førstesalen, samt i tagkonstruktionernes langstole og konger.

Det er af bærende fredningsværdi, at forhuset stadig har bevaret en hemmelighed på gårdsiden, hvilket er enestående i Helsingør, og en oprindelig rende til indlagt vand i kælderen, samt ikke mindst, den

Oxernes kapel fra 1517 på Sct Olai kirkes nordside.

enestående, smukt opmurede og varierede trappegavl, som hører til blandt de bedste fra perioden.

Dertil kommer sidehusenes lange, murede forløb ned ad Færgestræde, hvor uregelmæssigt anbragte vinduer i forskelligt format og nogle tilskoddede, sammen med de taktfast placerede murankre er med til at danne væg og rum i det smalle stræde.

Mod gården er den gamle og enestående kridtstenstavle for den skotske helgen, Skt. Ninian, en væsentlig bærende fredningsværdi, fordi den er knyttet sammen med en af de kendte og for byen betydningsfulde, skotske ejere i 1600-tallet.

Endelig skal den enestående Louis-Seize dør i Færgestræde, som hører til blandt de bedste i Helsingør og måske endda ikke findes finere i København, fremhæves som en bærende fredningsværdi.

I det indre er de bærende fredningsværdier særligt knyttet til den traditionelle materialeholdning og for forhuset og det ældste sidehus vedkommende, de bevarede, oprindelige langstolstagværker, samt de vinduer, som har rundposte og hulposte. Hulpostvinduerne, som særligt markerer sig mod gården, kan stamme fra den indretning, som ejeren Dodt stod for i 1780'erne. Derfor hænger de formentlig sammen med den overdådige hoveddør, der i dag sidder i Færgestræde.

— ANBEFALINGER

Forhuset og det ældste sidehus burde – i forbindelse med en nødvendig istandsættelse af vinduerne, som er af betydelig alder – blive afrenset og registreret for oprindelige bygningsspor. Herefter kunne en laserende kalkning, eventuelt med en mørkrød kalk eller jernvitriol igen, dække det fremfundne uden at skjule det helt.

Tagene over de to sidehuse langs Færgestræde holder samme flugt .